

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет

Кафедра географії України

КУПАЧ Тетяна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до навчальної дисципліни

ПОВЕДІНКОВА ГЕОГРАФІЯ

для студентів бакалаврату спеціальності

106 Географія

(електронне видання)

КИЇВ-2023

К Купач Т.Г.

Методичні рекомендації до навчальної дисципліни Поведінкова географія для студентів бакалаврату спеціальності 106 Географія (електронне видання). – К., 2023, 19 с.

Рецензенти:

Кандидат географічних наук, доцент Олішевська Ю.А.

Кандидат географічних наук, доцент Дем'яненко С.О.

Рекомендовано до друку Вченою радою
географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Методичне видання розкриває структуру навчальної дисципліни, основні цілі та програмні результати навчання, формування та організацію оцінювання за навчальною дисципліною. Здобувачам освіти за ОПП Економічна географія пропонується тематичний план в якому схематично представлено теми курсу. Рекомендовано для студентів спеціальності 106 Географія географічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка.

ЗМІСТ

	сторінки
Вступ	4
Структура навчальної дисципліни Поведінкова географія	8
<i>Тематичний план</i>	8
<i>Теми, лекції та завдання навчальної дисципліни</i>	9
Загальний перелік інформаційних джерел	15

ВСТУП

Навчальна дисципліна *Поведінкова географія* віднесена до групи освітньо-професійних дисциплін підготовки Бакалаврів з географії. Дана дисципліна є невід'ємною частиною отримання фахових знань в області досліджень територіальності (просторовості) поведінки людини. Дисципліна спрямована на з'ясування механізмів сприйняття середовища людиною та спільнотами і формування поведінкових відповідей людини на зовнішні умови, на вивчення факторів формування просторових уявлень людини про території та місця і використання цих уявлень в прикладних географічних дослідженнях (моделювання та територіальне планування, містобудування та територіальне управління, заповідна справа, рекреація та відпочинок, політична та електоральна поведінка, урбаністика), на з'ясування основних критеріїв суспільної поведінки, як основних регуляторів суспільної та особистісної поведінки, таких як: нормативні системи права, цінності, потреби та мотиви тощо.

Отже, **часткові цілі навчального навчальної дисципліни** – полягають у:

- формуванні здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі, практичні компетентні проблеми професійної сфери, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у професійній діяльності географів, із використанням існуючих положень гуманістичної географії, таких її наукових напрямів, як то поведінкова та імаджинальна,
- формуванні вмінь шукати релевантні та застосовувати адекватні підходи при вирішенні професійних задач при територіальному плануванні, управлінні проектами в сфері туризму та рекреації, планування схем містобудування та розвитку регіонів та ін.,
- формуванні у студентів (визначених ОП спеціалізацій) навичок, на базі володіння базовими теоріями та адекватними методиками сучасної географічної науки, приймати самостійні рішення під час роботи в конкретних суспільно-економічних умовах,
- вихованні потреби систематично поповнювати свої теоретичні та методичні знання і навички в напрямку аналізу та моделювання просторових аспектів поведінки людини, аналізу чинників та регуляторів просторовості поведінки, аналізу процесу формування та моделювання географічних образів територій різного масштабу і застосовувати їх в практичній діяльності та/або у процесі навчання.

Попередні вимоги до навчальної дисципліни полягають в успішному опануванні обов'язкових та вибіркового освітніх компонент впродовж навчання за ОП Економічна географія, зокрема, таких курсів як: Суспільна географія, Картографія, Основи медичної географії та соціальної екології, Географічне країнознавство та краєзнавство, Економічна географія, Географія населення та розселення, Психологія, Рекреаційна географія, Історична географія, Соціальна географія, Географія культури і релігії, Соціологія, Ландшафтознавство, Політична географія та ін.

Завдання, навчальні цілі, навчальної дисципліни спрямовані на досягнення студентами наступних знань, умінь, загальних та спеціальних компетентностей, і, цілком, відповідають Стандарту вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія» галузі знань 10 «Природничі науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти¹:

- застосуванні базових знань з теорії біхевіористичної та імаджинальної географії в різні дослідницькі розробки професійного спрямування;
- формування вмінь та навичок застосовувати знання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації і розуміння основних положень та тезисів існуючих концепцій та теорій взаємодії природи і суспільства та використовувати результати аналізу моделей поведінки людини/суспільств в різному факторному просторі в робочі проекти професійної сфери діяльності фахівців географів,

¹ <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-106-geografiya-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti>

- формування аналітичного та критичного мислення під час вивчення навчальної дисципліни та з'ясування положень предметної області поведінкової географії та розуміння аспектів використання розробок біхевіористики в професійній діяльності: організаторів подорожей, екскурсіводів, менеджерів з регіонального управління, країнознавців та політологів, менеджерів із територіального планування та містобудування та ін.

- формувати здатність інтегрувати емпіричні (польові спостереження, дослідницькі експерименти) знання в напрямку вивчення поведінки людини в різних середовищах з теорією імаджинальної та біхевіористичної географії у послідовності: від спостереження до синтезу і моделювання, зокрема, моделювання територіальних брендів та геоіміджу, моделювання та створення схем територіального планування, моделювання схем рекреаційного та туристичного зонування територій та інше,

- формувати навички використання інформаційних, комунікаційних технологій та навички міжособистісної взаємодії під час проведення аналізу факторів формування просторових уявлень та географічного моделювання, створення ментальних карт територій, їхніх географічних образів

- формувати потребу та здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку географічної науки, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та використовувати отриманий емпіричний довід у професійну діяльність.

Результати навчання за дисципліною та їхнє співвідношення із програмними результатами навчання зведено в *таблиці 1 та 2*.

Форми оцінювання студентів при опануванні тем та завдань навчальної дисципліни є різними і рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами виконання завдань під час семінарських занять, зокрема, самостійної пошукової роботи та презентації її результатів, тестових завдань під час проміжного контролю та екзаменаційної контрольної роботи.

Оцінювання здійснюється упродовж всього курсу². Контрольні роботи/тестові завдання, проектні завдання на семінарські заняття виконуються і подаються викладачу у зазначений термін. За результати виконаних завдань, що подаються *пізніше* визначеного терміну, оцінка може складати до 50% від максимальної кількості балів відведеної на оцінювання відповідного завдання навчальної дисципліни³. Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну виставляється після іспиту та формується як сума з оцінок за всі виконані, впродовж навчального семестру, завдання (*таблиця 3*). Підсумкове оцінювання проводиться у формі екзамену.

² У разі, дистанційної форми навчання реалізація навчальних цілей курсу здійснюються із використанням електронних інструментів освіти, зокрема: комунікаційна платформа Zoom, сервіси комунікацій та навчання Google (GoogleMeet/GoogleClass та ін.) у відповідності до встановленого режиму та розкладу навчання. Контроль та оцінювання знань (під час дистанційної форми) відбувається також із використанням засобів он-лайн навчання (тести, контрольні та поточні завдання) та інструменти каналів спілкування в соціальних мережах (Telegram).

³ Для студентів, які упродовж курсу не досягли мінімального рубіжного рівня оцінки – 60 балів проводиться заключне контрольне опитування та/або самостійне завдання із представленням його результатів (реферативне викладення результатів вивчення проблемного питання за напрямком дисципліни або доповідь за результатами вивчення проблемного питання). Максимальна оцінка такого завдання не може перевищувати 25 балів. Студенти, які набрали, впродовж навчального семестру, сумарно меншу кількість балів ніж критично-розрахунковий мінімум – 25 балів до складання екзамену не допускаються.

Таблиця 1. Результати навчання за навчальною дисципліною Поведінкова географія

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)
Код	Результат навчання		
1.1	Розуміти об'єкт та предмет поведінкової географії	Лекційні та семінарські заняття, самостійна робота	Контрольні роботи, (тести)
1.2.	Знати основні наукові підходи до вивчення взаємодії людини та навколишнього середовища, впливу навколишнього середовища на життєдіяльність людини		
1.3	Знати чинники формування просторових (середовищних) уявлень людини		
1.4	Знати базові методи та методики досліджень біхевіористичної географії		
1.5	Знати основні положення про регулятори індивідуальної та суспільної поведінки: нормативні системи, системи культурних цінностей		
1.6	Знати просторові відмінності різних систем культурних цінностей різних регіонів		
1.7	Знати основні положення територіальності поведінки та типізацію просторів		
2.1	Вміти здійснювати аналіз існуючих наукових концепцій та теорій відносно взаємодії людини та оточуючого світу	Семінарські заняття, самостійна робота	Семінарські заняття, проектні та контрольні завдання (тести)
2.2	Вміти аналізувати основні механізми формування середовищних уявлень людини		
2.3	Вміти інтегрувати отримані результати аналізу чинників формування просторових уявлень в проекти розробок територіальних брендів та створення територіальних образів		
2.4	Вміти аналізувати існуючі системи культурних цінностей регіонів		
2.5	Володіти методами роботи та вміти по створенню територіальних брендів та аналізу шляхів формування та конструювання територіальних образів регіонів		
2.6	Володіти методами опитування респондентів та методами обробки результатів проведених опитувань та вміти здійснювати аналіз результатів опитувань		
3	Формувати навички презентації результатів власного дослідження. Комунікація при здійсненні пошуку інформації, даних та матеріалів для дослідження, оформлення запитів та звітної документації	Семінарські заняття, самостійна робота	Семінарські заняття та проектні завдання
4	Проявити здібності в вивченні додаткового матеріалу щодо пошуку інформації про просторові маркери територій, про суспільні та індивідуальні особливості формування територіальних уявлень, щодо наукових теорій взаємодії людини та природи та інше.	Семінарські заняття, самостійна робота	Семінарські заняття та проектні завдання

Таблиця 2. Співвідношення результатів навчання за навчальною дисципліною із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7.	2.1.	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3	4
Програмні результати навчання															
Використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в галузях предметної області географічних наук (ПРН-4)				+				+	+	+	+	+	+	+	
Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад географічної оболонки (ПРН-6)	+	+	+				+	+	+	+	+				+
Аналізувати склад і будову природно- та суспільногеографічних об'єктів і систем (відповідно до спеціалізації) на різних просторово-часових рівнях (ПРН-10)				+				+	+		+		+		+
Знати і пояснювати зміни в географічній оболонці з позицій концепції сталого розвитку, розвитку продуктивних сил та регіональної економіки, управління розвитком регіону, міського планування (ПРН-15)	+	+	+		+	+	+							+	+
Знати і застосовувати теорії, парадигми, концепції та принципи в галузях предметної області географії відповідно до спеціалізації (ПРН-12)	+	+	+		+	+	+					+	+	+	+

Таблиця 3. Шкала відповідності оцінок за навчальною дисципліною Поведінкова географія

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОВЕДІНКОВА ГЕОГРАФІЯ**

Тематичний план навчальної дисципліни зведено у таблицю 4, відповідає навчальному плану за освітньою програмою Економічна географія.

Таблиця 4. Тематичний план навчальної дисципліни
Поведінкова географія

тема	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
1	Поведінкова географія: введення в наукову дисципліну. <i>Лекція 1. Історія становлення поведінкової географії. Лекція 2. Методологічна основа біхевіористичної географії: підходи та методи досліджень.</i>	2	4	15
2	Формування просторових знань. <i>Лекція 3. Механізм сприйняття середовища людиною та поведінка. Лекція 4. Інформаційні процеси та чинники, що впливають на формування образу територій. Лекція 5. Образно-географічні уявлення територій.</i>	6	4	15
3	Інформаційне поле сприйняття середовищної інформації. <i>Лекція 6. Культура-еволюція-індивідуальність.</i>	3	4	15
4	Регулятори поведінки. <i>Лекція 7. Соціокультурні особливості формування просторових уявлень. Системи цінностей</i>	3	4	15
5	Територіальність поведінки. <i>Лекція 8. Територіальність. Ієрархія та види просторів. Лекція 9. Міське середовище: образ міста, місто як місце життя. Символи міста та міський ландшафт. Лекція 10. Природне середовище: оцінка ландшафтів для організації та управління. Оцінка естетичної привабливості ландшафтів. Поняття ландшафтних преференцій та смаків.</i>	6	4	20
Загальний обсяг 120 годин		20	20	80

Тема 1. ПОВЕДІНКОВА ГЕОГРАФІЯ: ВВЕДЕННЯ В НАУКОВУ ДИСЦИПЛІНУ

Лекція 1. Історія становлення поведінкової географії

Введення в предмет дисципліни. Мета, завдання, об'єкт, предмет поведінкової географії. Базові ідеї та концепції поведінкової географії. Закладення основ поведінкової географії в роботах географів. Географія та психологія поведінки в довіллі. Виникнення біхевіоризму, енвайронменталізму.

Лекція 2. Методологічна основа біхевіористичної географії: підходи та методи досліджень

Місце поведінкової географії в системі географічної науки. Зв'язок поведінкової географії із суміжними науковими напрямками. Базові підходи та методи дослідження.

Орієнтовні завдання до опанування теми 1. Загальнонаукові основи уявлень та знань про простір: зародження ідей енвайронменталізму, географічного детермінізму, біхевіоризму, соціальної екології. Витоки та етапи становлення поведінкової географії

Практичні завдання до теми 1 побудовані на самостійному опрацюванні інформаційних ресурсів та джерел при пошуці інформації, яка відповідає проблемним питанням теми, а також представлення результатів дослідження у вигляді доповіді-презентації на семінарському занятті. В ході презентації результатів завдання студенти разом із викладачем обговорюють проблемні питання за тематичним напрямком. Наукова дискусія розкриває теоретично-методологічні аспекти поведінкової географії: роль поведінкової географії в циклі природничої, гуманістичної та соціально-економічної географії, основні ідеї гуманістичної географії, зародження та розвиток поведінкової географії, сфера наукових та науково-прикладних інтересів поведінкової географії. В ході семінарських занять, що присвячені даній тематиці, студенти мають оволодіти навичками ведення наукової дискусії, тобто, задавати обґрунтовані питання, давати відповіді на поставлені питання, приводити аргументи які б підкреслювали власну думку по запропонованим темам семінарського заняття. Для виконання поставленої мети студенти мають здійснити пошук достовірної інформації за запропонованими питаннями, отриману інформацію оформити у вигляді електронного реферату на 3-5 сторінок та зробити доповідь на 5-7 хвилин (доповідь-презентація). Реферат крім стислого викладення інформації у вигляді тез має містити власні аналітичні висновки по проблемному питанню, титульну сторінку та перелік інформаційних джерел й ресурсів.

Проблемні питання на самостійне опрацювання до семінарів

1. *Географічний та соціальний детермінізм: формування та впливи на розуміння співіснування людини та середовища.*
2. *Енвайронменталізм: наука про охорону довкілля чи знання про виживання*
3. *Детермінізм Жана Бодена та Шарля Луї де Монтеск'є: розвиток суспільства, як природно зумовлений процес.*
4. *Французька школа гуманістичної географії: посибілізм Елізе Реклю, Поля Відалья де ла Блаша.*
5. *Німецька географічна школа Олександра Гумбольдта, Карла Ріттера в питаннях відносин людини та природи.*
6. *Антропологія Фрідріха Ратцеля та її вплив на формування хорологічної географії. Зародження політичної географії та геополітики.*
7. *Хорологічна географія Річарда Хартшорна*
8. *Школа просторового аналізу Фреда Шеффера, Уолтера Айздерта та Вільяма Бунге.*
9. *Енвайронментальна психологія: зв'язок із біхевіористичною географією.*
10. *Соціальна екологія: зв'язок із біхевіористичною географією*

11. *Вплив географічних умов на людину та культуру в працях вітчизняних географів: Докучаєв В.В., Берг Л., Баранський М.М., Тутковський П.А., Рудницький С.М. та інші.*
12. *Культурна географія та культурні ландшафти Карла Зауера.*
13. *Часова географія Торстена Гетерстранда (Дифузія інновацій як географічний процес)*
14. *Біхевіоризм, як підхід поведінкової географії. Внесок психології у формування біхевіористичної географії.*
15. *Моделювання поведінки: ментальні мапи*
16. *Імаджинальна географія.*
17. *Сурвівалізм та пристосування до умов середовища як прояви енвайроменталізму*
18. *Естетичне ландшафтознавство Олександра фон Гумбольдта*

Рекомендована література за темою 1.

1. Лозинський Р. М. Від традиційної до нової культурної географії або історія появи географії як гуманітарної науки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4, Географія і сучасність : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - Вип. 25. - С. 59-67 Режим доступу: <http://lozynskyj.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>
2. Голд Дж. Психологія і географія: Основи поведінкової географії / Пер. з англ. 1990. - 304 с. Режим доступу: <https://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Psihol/gold/index.php>
3. Neetu Singh Behaviouralism in geography Режим доступу: <https://www.directionias.com/wp-content/uploads/2020/09/BEHAVIOURALISM-IN-GEOGRAPHY.pdf>
4. Faridi R. Behavioural approach in geography Режим доступу: <https://rashidfaridi.com/2019/08/24/behavioural-approach-in-geography/>
5. Norton W. Explaining landscape change: group identity and behavior Режим доступу: <https://psycnet.apa.org/fulltext/2014-44010-004.html>
6. Kitchin R. M. Increasing the integrity of cognitive mapping research: appraising conceptual schemata of environment-behavior interaction // Progress in Human Geography. 1996. Vol. 20. No. 1. P. 56—84. Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/030913259602000104>
7. Уайт Г. Географія, ресурси та оточуюче середовище / Г. Уайт ; пер. с англ, 1990. – 541 с.
8. Колісниченко Р.М. Енвайронменталізм і типологічні характеристики глобалістичної свідомості Режим доступу: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/75/68>
9. Downs R.M., Stea D. Maps in Minds: Reflections on Cognitive Mapping. – New York, 1977; Portugali J. The Construction of Cognitive Maps. – Dordrecht, 1996
10. Ірина Колесник Ментальні мапи як інструментарій історика Режим доступу: http://history.org.ua/journal/eidos/eidos_2013_7/12.pdf

Тема 2. ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ ЗНАНЬ

Лекція 3. Механізм сприйняття середовища людиною та поведінка

Сприйняття оточуючого середовища/ландшафту. Середовищна/просторова інформація. Сенсорне сприйняття. Механізм сприйняття середовищної інформації.

Лекція 4. Інформаційні процеси та чинники, що впливають на формування образу території

Комунікативні механізми сприйняття середовищної інформації. Інформаційні процеси. Чинники, що впливають на формування образу території

Лекція 5. Образно-географічні уявлення території

Ментальні мапи. Географічні образи території. Методи моделювання географічних образів території.

Орієнтовні завдання до опанування теми 2.

Проект: Середовищна інформація. Формування просторових знань.

Завдання до теми 2 побудоване на самостійному опрацюванні інформаційних ресурсів та джерел при пошуці інформації, яка відповідає проблемним питанням заявленої теми, а також представлення результатів дослідження у вигляді доповіді-презентації на семінарському занятті. В ході презентації результатів завдання студенти разом із викладачем обговорюють результати дослідження проблемних питань за тематичним напрямком. В ході наукової дискусії мають бути розкриті механізми сприйняття середовища, з'ясовані фактори, що впливають на формування територіальних образів, розглянуті такі фізичні якості середовища (фізіономічні, композиційні) які впливають на сприйняття даного місця як привабливого, комфортного, безпечного.

Метою семінарів за даною тематикою є пошук, опис та представлення прикладів того як фізіономічні та композиційні якості ландшафтів населених пунктів/парків/курортних місцевостей/громадських просторів тощо впливають на сприйняття довкілля цих місць і просторів як естетично привабливих, комфортних, безпечних. Обравши один/декілька прикладів студент повинен:

– визначити та описати фізіономічні (*колористику, природне/штучне освітлення, звуковий фон, аромофон тощо*) якості ландшафтів міських публічних просторів, паркових або рекреаційних зон які формують психологічно комфортне середовище життя та дозвілля і визначають його позитивний образ. Образ простору, що позитивно сприймається людиною і вважається нею як комфортний і безпечний повинен відповідати ряду вимогам, зокрема: естетичності, зовнішній різноманітності; збалансованості колористичного та світлового фону; збалансованості шумового фону; гармонійності планувальних/архітектурних масштабів; пізнаваності, безпеці та передбачуваності; наявності знакових орієнтирів та інше.

– визначити та описати композиційні (*масштабність, структурованість, архітектурну гармонійність, впорядкованість елементів цілої композиції*) якості ландшафтів міських публічних просторів, паркових або рекреаційних зон які формують психологічно комфортне середовище життя та дозвілля і визначають його позитивний образ. Образ простору що позитивно сприймається людиною і вважається нею як комфортний і безпечний повинен відповідати ряду вимогам, зокрема: естетичності, зовнішній різноманітності; збалансованості колористичного та світлового фону; збалансованості шумового фону; гармонійності планувальних/архітектурних масштабів; пізнаваності, безпеці та передбачуваності; наявності знакових орієнтирів та інше.

В ході підготовки потрібно:

– обрати парк/сквер/публічний простір або іншу територію, яка є загальнодоступною (можна обрати не один, а декілька прикладів для порівняння)

– дати описову характеристику планувальній структурі (*архітектурно-планувальна будова, мережа доріжок, елементи благоустрою тощо*) та умовам місцевостей (*насадження: колористика, розміри, кількість, характер розміщення, розвиненість тощо; забудова: цільність, колористика, розміри та співставність із оточуючими елементами тощо; наявність об'єктів що нівелюють привабливість: сміттєзвалища, згарища, транспортний потік (шум, дим, запах) тощо*)

– відповідно до результатів аналізу зробити висновок, як саме, фізіономічні та композиційні якості середовища покращують чи погіршують сприйняття публічного простору як привабливого.

До прикладу: колористика порід насаджень рослинності може впливати на покращення/погіршення візуальних/аудіо якостей місця покращує екологічність місця тощо і збалансовує колористичний та світловий фон; дендрологічний склад рослин в насадженнях - збалансовує шумовий фон; функціональне зонування простору може полегшити орієнтування на місцевості та підвищити відчуття безпеки у відвідувачів; наявність виразних архітектурних форм або пам'яток

робить місце пізнаваним і значимим; планувальна структура доріжок/вулиць/провулків впливає на гармонійність планувальних/архітектурних масштабів на безпека та передбачуваність та інше

– сформувані доповідь за результатами спостереження та аналізу даних на 5-7 хвилин. Доповідь реферативно оформити на 3-5 сторінок (документ Microsoft Word .docx) із презентацією результатів дослідження (презентація на 5-10 слайдів із використанням обраних інструментів та сервісів візуалізації)

Проект: Образно-географічні уявлення про території (проектне завдання)

Проектне завдання спрямоване на з'ясування шляхів індивідуального/групового просторового сприйняття території, що виражається через культурні, суспільні, мовні та ін. факторні складові життєдіяльності людини і впливає на формування стійких географічних образів різних територій.

Географічним образом території вважатимемо систему взаємодіючих знаково-символьних структур, а також сформованих територіальних архетипів, стереотипів, знань та міфів про територію, які просто і зрозуміло надають характеристику будь-якому місцю (ландшафту, регіону, країни, частини світу тощо). Географічний образ може бути представлено візуальними зображеннями, текстами, розповідями, фото-відео зображеннями, творами мистецтва, картографічними зображеннями та ін. Географічний образ території часто відбудовується (асоціюється) через мовні маркери просторової ідентифікації людини (топоніми), інше різноманіття культурних чи суспільних явищ або подій. Географічний образ формується і функціонує, на феноменах особистостей вчених, політиків, письменників та ін. Отже, географічні образи, в тому числі, є концентрацією географічно-локалізованих уявлень, що включають сукупність яскравих, характерних зосереджених знаків, символів та ключових уявлень, що описують об'єктивно існуючі простори (регіони, країни, ландшафти, міста та ін.), у деяких випадках і у нереальні простори, країни тощо. Географічні образи територій формуються при впливі на свідомість людини загальних (освоєння та пізнання оточуючого світу – перцепційний рівень) та спеціальних (усвідомлення та осмислення – когнітивний рівень) факторів (індикаторів простору)

До першої групи загальних чинників (індикаторів) відносяться: фізико-географічні особливості, а саме географічне положення, природні особливості території, такі як кліматичні, геолого-геоморфологічні, гідрологічні, ґрунтово-геоботанічні особливості території та ін.; історичні, суспільно-політичні, культурні та економічні особливості, а саме етнічні особливості та традиції населення, мова, наука та мистецтво та ін.; суспільно-політичні процеси та явища. Всі перераховані та ряд інших загальних чинників впливаючи на свідомість особистості будуть визначати складові елементи (каркас географічного образу) таких що формують систему образно-територіальних маркерів (атрибутів). Такі знання будуть акумулюватися людиною в процесах набуття життєвого досвіду безпосередньо на особистісному рівні та через освіту та виховання,

через комунікації, міжособистісні та масові тощо. Такі знання формують загальні або вихідні територіальні уявлення.

Друга група спеціальних чинників (індикаторів) впливає на функціонування та усталеність географічних образів в свідомості людини, і найчастіше відбиває рівень потреби та ціннісну підкресленість. Найчастіше просторові знання, що формуються під впливом спеціальних чинників набуваються в процесах цілеспрямованого пошуку та вивчення літературних, наукових та інших інформаційних ресурсів (наукова література, путівники, рекламні видання, довідники та ін.). інформація яка отримується в процесах такого специфічного пошуку формує уявлення про: віддаленість різних об'єктів на території, взаємо розташування та просторові конфігурації території, взаємовідносини та динамічні зміни явищ, процесів на досліджуваній території та ін. Серед спеціальних чинників особливе місце посідає отримання інформації через особистісні стосунки людини: чутки, плітки, чийсь досвід та подібне цьому.

Під впливом сукупної дії обох груп індикаторів визначення географічного простору в людини формується повний холистична конструкція.

Технічним прийомом проекту є визначення та фіксація, значимих для суб'єкта (респонденту), атрибутів (маркерів в індикаторних складових) географічного образу території, і які впливають на сформованість просторового уявлення про досліджувану територію в опитуваної людини.

Метою проекту є отримання студентами навичок у проведенні тематичного опитування респондентів для виявлення просторових уявлень про територію (об'єкт моделювання) суб'єктами сприйняття, а також вмінь проводити аналіз та здійснювати представлення отриманих при опитуванні результатів у вигляді образно-географічної карти території (чи іншого твору) – моделювання географічних образів.

Загальна методика з моделювання образно-географічних карт може мати декілька етапів:

- Первинна карта – створення первинного (базового) уявлення про територію.
- Розробка серії аспектних образних карт території – природно-географічний образ (географічні природні об'єкти, явища та процеси), суспільно-політичний географічний образ (локалізовані політичні явища, суспільні процеси, постаті, лідери, можливо, екологічна ситуація або процеси, пов'язані із порушенням природи), соціокультурний географічний образ (соціально-культурні явища та процеси, культурні події та доміанти, місця, традиції, етнографічні особливості, культурні події, фестивалі, конкурси, наука та освіта, мова.), економічний географічний образ (економічні явища та процеси, промисловість, фінансові особливості...), художній або митецькій образ (кінокультура, література, художні твори, архітектура...), мовний географічний образ (система географічних назв, особливості мови...) та інші.
- Синтетична образно-географічна карта, що узагальнює отримані раніше досліджені основні каркасні елементи – знаки, символи, стереотипи конкретної території.

Моделі образних географічних уявлень можуть лише частково зберігати ознаки традиційних географічних картзображень у вигляді: збереженої картографічної математичної основи (масштаб, напрям Пн-Пд), топографічних співвідношень та ін. Образні географічні карти є комплексними та поєднуються найчастіше із ментальними картами, картоїдами, блок-схемами та ін. Такі карти розробляються базуючись на індивідуальних/групових уявленнях: експертів, соціологічних даних, когнітивно-географічних реконструкціях текстів, картин, кіно- та відеофільмів, аудіо рядів тощо.

Для організації роботи потрібно:

- Визначитися із територією, які б презентували один хорологічний рівень просторів. Території неоднакових розмірів відрізняються чинниками, які визнають їхнє відокремлення з загального простору та їхню внутрішню територіальну структуру. За цими ознаками виділяють різні рівні розмірності територій: глобальний (планетарний), регіональний та локальний. Обрати один варіант.
- Сформуванати групу респондентів, не менше 20 людей, бажано більше 50. (Загалом, для проведення об'єктивного соціологічного опитування та максимально коректної інтерпретації даних опитування вважається доцільними опитування групи не менше 500-1000 осіб). Проте, зауважую, що у випадку формування індивідуальної моделі територіальних уявлень - брати участь в опитуванні може і 1 особа ;)
- Розробити метод анкетування та аналізу отриманих даних. Перед проведенням опитування необхідним є роз'яснення сутності опитування, базових дефініцій та визначень, що складають основу опитувальної анкети. Формалізація (зведення) отриманих даних опитування здійснюється в довільному вигляді
- Після проведеного опитування та підрахунку кількісних показників розподілу думок респондентів за атрибутами, які формують каркас географічного образу, потрібно, у висновках, провести порівняльний аналіз думок та вказати, які елементи каркасу (атрибути) загального географічного образу є найбільш впливовими при формуванні образу території даного хорологічного рівня у респондентів такої групи.
- Результати опитування викласти у вигляді синтетичної образно-географічної карти (картоїду, блок-моделі або графу та ін. засобів візуалізації). Представити результати дослідження у вигляді короткої інформативної доповіді-презентації.

Рекомендована література за темою 2.

1. Голд Дж. Психологія і географія: Основи поведінкової географії / Пер. з англ. 1990. - 304 с. Режим доступу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/gold/index.php
2. Norton W. Explaining landscape change: group identity and behavior Режим доступу: <https://psycnet.apa.org/fulltext/2014-44010-004.html>
3. Kitchin R. M. Increasing the integrity of cognitive mapping research: appraising conceptual schemata of environment-behavior interaction // Progress in Human Geography. 1996. Vol. 20. No. 1. P. 56—84. Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/030913259602000104>

Тема 3. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОЛЕ СПРИЙНЯТТЯ СЕРЕДОВИЩНОЇ ІНФОРМАЦІЇ. ПОВЕДІНКА

Лекція 6. Культура-еволюція-індивідуальність

Еволюційні риси сприйняття середовищної інформації. Соціо-культурні риси сприйняття середовищної інформації. Індивідуальні риси сприйняття середовища. Модель поведінки Вільяма Кірка.

Тема 4. РЕГУЛЯТОРИ ПОВЕДІНКИ

Лекція 7. Соціокультурні особливості формування просторових уявлень: Нормативні системи / системи цінностей

Вираження потреб та мотивів поведінки. Цінності та нормативні системи: як регулятори поведінки. Всесвітній огляд цінностей. Варіативність суспільної поведінки.

Орієнтовні завдання до опанування темами 3 та 4. *Інформаційне поле сприйняття середовищної інформації*

Практичне завдання до теми 3 та 4 побудоване на самостійному опрацюванні інформаційних ресурсів та джерел при пошуці інформації, яка відповідає проблемним питанням теми, а також представлення результатів дослідження у вигляді доповіді-презентації на семінарському занятті. В ході представлення результатів завдання студенти разом із викладачем обговорюють проблемні питання за тематичним напрямком. В ході наукової дискусії розкриваються питання біолого-еволюційних чинників сприйняття середовища та адаптація до існування в ньому, соціокультурних факторів сприйняття середовища та регулювання поведінки суспільства, особистісних особливостей у формуванні ставлень до території.

В ході занять, що присвячені даній тематиці, студенти мають оволодіти навичками ведення наукової дискусії, тобто, задавати обґрунтовані питання, давати відповіді на поставлені питання, приводити аргументи які б підкреслювали власну думку по запропонованим темам семінарського заняття. Для виконання поставленої мети студенти мають здійснити пошук достовірної інформації за запропонованими питаннями, отриману інформацію реферативно оформити на 3-5 сторінок та зробити доповідь на 5-7 хвилин (довідь-презентація). Реферат крім стислого викладення інформації у вигляді тез має містити власні аналітичні висновки по проблемному питанню, титульну сторінку та перелік інформаційних джерел й ресурсів.

Проблемні питання на самостійне опрацювання за темами 3 та 4

1. *Еволюційні особливості сприйняття територій людиною та адаптація до існування в ландшафті (концепція Дж. Еплтона, теорія вибору місця існування Г. Орланса та ін.).*
2. *Еволюційний базис сприйняття ландшафтів як привабливих: сенси виживання*
3. *Культурні сенси привабливості територій.*
4. *Вплив фахової культури на сприйняття середовища та формування просторових уявлень.*
5. *Індивідуальні риси у сприйнятті середовища: вік, стать, темперамент тощо.*
6. *Поведінка туриста*
7. *Електоральна поведінка*
8. *Соціалізація: формування територіальних уявлень*
9. *Територіальна ідентичність: зв'язок між сенсорним сприйняттям та груповою пам'яттю*
10. *Маркери територіальної ідентичності*
11. *Локальна ідентичність: територіальні громади, міські ком'юніті та ін.*
12. *Всесвітній огляд цінностей.*

Рекомендована література за темами 3-4

1. Голд Дж. Психологія і географія: Основи поведінкової географії / Пер. з англ. 1990. - 304 с. Режим доступу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/gold/index.php
2. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Місцева ідентичність. Для територіальних громад і не тільки. – К.: ТОВ “Видавництво “Юстон”, 2020. – 97 с. https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/691/local_identity_for_site.pdf
3. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: Монографія. У 2-х т. – К.: видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т.2. – 503с,іл.
4. Долішній М., Гринів Л. Соціоекологічна функція регіональної економіки // Вісник НАН України. — 2001. — № 3. — С. 23-25.
5. Інглгарт Рональд Культура і демократія // Переклала Лілія Шевчук // Ronald Inglehart and Wayne Baker, «Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values,» American Sociological Review, February 2000 Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/inglehart.htm>
6. Волосевич І., Балакірева О. Україна у Світовому дослідженні цінностей (WVS-7) <https://drive.google.com/file/d/1zBsRKru3xFwMq54aegJGH1nSfqAr81ts/view>

7. Назарук М. М. Основи екології та соціоекології : Навч. посіб. / Наук.-метод. центр вищ. освіти. - 2-е вид., доповн. - Л. : Афіша, 2000. - 256 с.
8. Семенюк Є. П. Інтегративна природа соціоекології та характер її методологічних засобів // Питання соціоекології: Матеріали Всеукраїнської конференції. — Львів, 1996. — С. 28.
9. Соціальна екологія. Навчальний посібник / за ред. Л. П. Царика. — Тернопіль: підручники і посібники, 2002.
10. Стокольс Д. Встановлення та підтримка здорового середовища: до соціальної екології зміцнення здоров'я
Режим доступу: <https://webfiles.uci.edu/dstokols/Pubs/Est%20%26%20Maintain%20Hlthy%20Envts.pdf>
11. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії.— Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 744 с.
12. Балакірева О. М., Бондар Т. В., Головенько В. А. Ціннісні орієнтації сучасної молоді України (за результатами досліджень) : Інформаційна брошура. – К.: СПД Соколянський А.Ю, 2011. – 23 с. Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/5_evs_molod_broshura_2011.pdf (<http://www.uisr.org.ua/wvs>)
13. Балакірева О.М. Ціннісні орієнтації українського суспільства: 1996 – 1999 – 2006 рр. Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/3_evs_wvs_US_2_2008.pdf (<http://www.uisr.org.ua/wvs>)

Тема 5. ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ ПОВЕДІНКИ

Лекція 8. Територіальність. Ієрархія та види просторів

Територіальність. Види територій, які використовує людина. Ієрархія та типи просторів.

Лекція 9. Міське середовище: образ міста, місто як місце життя.

Міське середовище - міський ландшафт. Семіотика міста. Топографія та способи орієнтації в урбаністичному середовищі. Образ міста: елементи та структури.

Лекція 10. Природне середовище: оцінка ландшафтів, необхідність організації та управління.

Ландшафт. Образ ландшафту. Семіотика ландшафту. Ландшафтні переваги та смаки. Оцінка ландшафтів: естетична привабливість ландшафтів. Поняття ландшафтних переваг та смаків

Орієнтовні завдання до опанування теми 5. Територіальність

Практичне завдання до теми 1 побудоване на самостійному опрацюванні інформаційних ресурсів та джерел при пошуці інформації, яка відповідає проблемним питанням теми, а також представлення результатів дослідження у вигляді доповіді-презентації на семінарському занятті. В ході представлення результатів завдання студенти разом із викладачем обговорюють проблемні питання за тематичним напрямком. Наукова дискусія покликана розкрити поняття територіальності поведінки, формування прив'язки до місця відповідно до потреб, функцій та сенсів, поняття ранжування середовища. Під час наукових дискусій відбувається обговорення чинників що впливають на персоналізацію території, питань пов'язаних із задачами нового урбанізму та формування дружнього життєвого простору в містах, поняття цінностей ландшафту та оцінки ландшафтів для управління та організації простору. В ході семінарських занять, що присвячені даній тематиці, студенти мають оволодіти навичками ведення наукової дискусії, тобто, задавати обґрунтовані питання, давати відповіді на поставлені питання, приводити аргументи які б підкреслювали власну думку по запропонованим темам семінарського заняття. Для виконання поставленої мети студенти мають здійснити пошук достовірної інформації за запропонованими питаннями, отриману інформацію оформити у вигляді електронного реферату на 3-5 сторінок та зробити доповідь на 5-7 хвилин (доповідь-презентація). Реферат крім стислого

викладення інформації у вигляді тез має містити власні аналітичні висновки по проблемному питанню, титульну сторінку та перелік інформаційних джерел й ресурсів.

Проблемні питання на самостійне опрацювання до семінару

1. *Просторово-часова концепція Торстена Хегестранда*
2. *Концепція життєвого простору Курта Левіна*
3. *Теорія персонального простору Едварда Холла*
4. *Концепція оточуючого середовища Ірвіна Альтмана*
5. *Місце поведінки за Роджером Баркером*
6. *Цінності та виміри культурних ландшафтів*
7. *Новий урбанізм*
8. *Ландшафтний підхід в територіальному плануванні міських територій*
9. *Семіотика міста: впливи на розуміння простору*
10. *Вплив природного ландшафту на естетику міста*
11. *Монументальне мистецтво в містах*
12. *Природна основа міста як інструмент формування сприятливого життєвого середовища*

Рекомендована література для опанування темою 5.

1. Gold John R. Territoriality and human spatial behaviour. Progress in Human Geography Volume 6, Issue 1 <https://doi.org/10.1177/030913258200600102>
2. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: Монографія. У 2-х т. – К.: видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т.2. – 503с,іл.
3. Гродзинський М.Д., Савицька О.В. Естетика ландшафт: навчальний посібник. – К.:ВПЦ київський університет, 2005. – 183 с.
4. Назарук М. М. Основи екології та соціоекології : Навч. посіб. / Наук.-метод. центр вищ. освіти. - 2-е вид., доповн. - Л. : Афіша, 2000. - 256 с.
5. Соціальна екологія. Навчальний посібник / за ред. Л. П. Царика. — Тернопіль: підручники і посібники, 2002.
6. Стокольс Д. Встановлення та підтримка здорового середовища: до соціальної екології зміцнення здоров'я
Режим доступу:
<https://webfiles.uci.edu/dstokols/Pubs/Est%20%26%20Maintain%20Hlthy%20Envts.pdf>
7. Долішній М., Гринів Л. Соціоекологічна функція регіональної економіки // Вісник НАН України. — 2001. — № 3. — С. 23-25.

ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gold John R. Territoriality and human spatial behaviour. Progress in Human Geography Volume 6, Issue 1 <https://doi.org/10.1177/030913258200600102>
2. Faridi R. Behavioural Approach in Geography Режим доступу: <https://rashidfaridi.com/2019/08/24/behavioural-approach-in-geography/> Kitchin R. M. Increasing the integrity of cognitive mapping research: appraising conceptual schemata of environment-behavior interaction // Progress in Human Geography. 1996. Vol. 20. No. 1. P. 56—84. Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/030913259602000104>
3. Norton W. Explaining landscape change: group identity and behavior Режим доступу: <https://psycnet.apa.org/fulltext/2014-44010-004.html>
4. Балакірева О. М., Бондар Т. В., Головенько В. А. Ціннісні орієнтації сучасної молоді України (за результатами досліджень) : Інформаційна брошура. – К.: СПД Соколянський А.Ю, 2011. – 23 с. Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/5_evs_molod_broshura_2011.pdf (<http://www.uisr.org.ua/wvs>)
5. Балакірева О.М. Ціннісні орієнтації українського суспільства: 1996 – 1999 – 2006 рр. Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/3_evs_wvs_US_2_2008.pdf (<http://www.uisr.org.ua/wvs>)
6. Волосевич І., Балакірева О. Україна у Світовому дослідженні цінностей (WVS-7) <https://drive.google.com/file/d/1zBsRKru3xFwMq54aegJGH1nSfqAr81ts/view>
7. Голд Дж. Психологія і географія: Основи поведінкової географії / Пер. з англ. 1990. - 304 с. Режим доступу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/gold/index.php
8. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: Монографія. У 2-х т. – К.: видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т.2. – 503с,іл.
9. Гродзинський М.Д., Савицька О.В. Естетика ландшафт: навчальний посібник. – К.:ВПЦ кийвський університет, 2005. – 183 с.
10. Долішній М., Гринів Л. Соціоекологічна функція регіональної економіки // Вісник НАН України. — 2001. — № 3. — С. 23-25.
11. Інглгарт Рональд Культура і демократія // Переклала Лілія Шевчук // Ronald Inglehart and Wayne Baker, «Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values.» American Sociological Review, February 2000 Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/inglehart.htm>
12. Лозинський Р. М. Від традиційної до нової культурної географії або історія появи географії як гуманітарної науки / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4, Географія і сучасність : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - Вип. 25. - С. 59-67 Режим доступу: <http://lozynskyj.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>
13. Назарук М. М. Основи екології та соціоекології : Навч. посіб. / Наук.-метод. центр вищ. освіти. - 2-е вид., доповн. - Л. : Афіша, 2000. - 256 с.
14. Соціальна екологія. Навчальний посібник / за ред. Л. П. Царика. — Тернопіль: підручники і посібники, 2002.
15. Стокольс Д. Встановлення та підтримка здорового середовища: до соціальної екології зміцнення здоров'я Режим доступу: <https://webfiles.uci.edu/dstokols/Pubs/Est%20%26%20Maintain%20Hlthy%20Envts.pdf>
16. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Місцева ідентичність. Для територіальних громад і не тільки. – К.: ТОВ “Видавництво “Юстон”, 2020. – 97 с. https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/691/local_identity_for_site.pdf
17. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії.— Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 744 с.

Навчальне видання

Купач Тетяна Геннадіївна

Методичні рекомендації до навчальної дисципліни Поведінкова географія для студентів бакалаврату спеціальності 014 Середня освіта ОПІ Географія (електронне видання). – К., 2023, 20 с.